

Andrej E. Skubic

PAVLA NAD PREPADOM

Režija: Matjaž **POGRAJC**

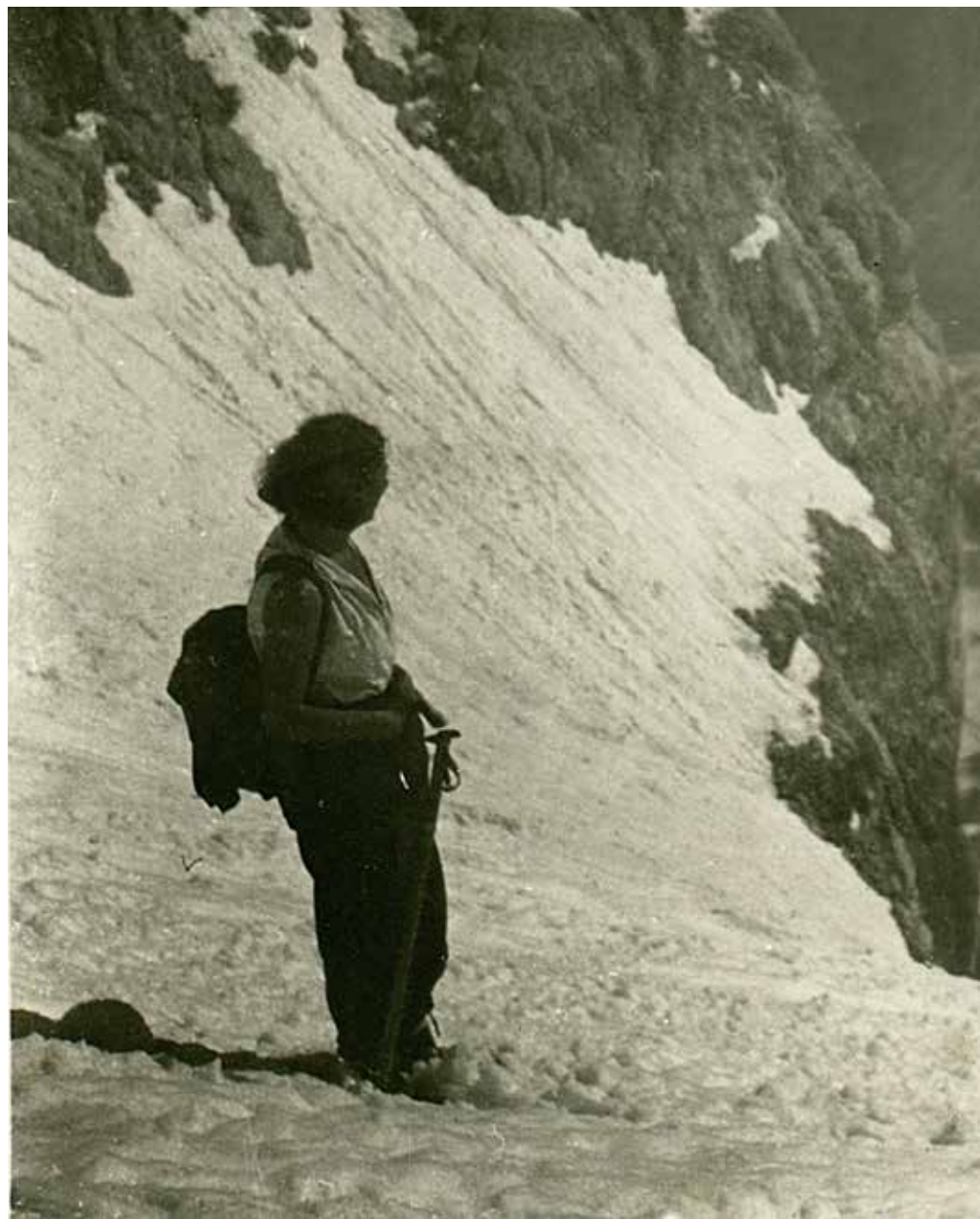
MLADINSKO

Slovensko mladinsko gledališče
Sezona 2013/2014
Uprizoritev 3

Kazalo

<i>Zasedba</i>	6
Matjaž Pograjc: <i>Ženska, ki je hotela biti človek</i>	8
<i>Andrej Skubic v letnicah</i>	12
Andrej E. Skubic: <i>Pavla in njen prepad</i>	19
Tomaz Toporišič: <i>Kdo je zaplezal in kdo je izplezal Pavlo Jesih</i>	28
Rudi Zaman: <i>Pavla Jesih, alpinistka</i>	38
Paula Jesih, Milan Gostiša: <i>Jugova smer v severni Triglavski steni</i>	44
<i>Na kratko o zgodovinskih protagonistih</i>	50

Pavla nad prepacom (iz zapuščine Pavle Jesih).

Andrej E. Skubic:

Pavla nad prepadom

Navdihnjeno z življenjem alpinistke Pavle Jesih

Režija: **Matjaž Pograjc**

Igrajo:

Stara Pavla, odvetnica Prenner: **Maruša Oblak**

Pavla: **Katarina Stegnar** k. g.

Mlada Pavla: **Barbara Ribnikar** k. g.

Čop: **Primož Bezjak**

Brenk, Breiner: **Uroš Kaurin**

Kham, Maček: **Boris Kos**

Tožilec/Sodnik, Giovannini: **Blaž Šef**

Dramaturgija: **Tomaž Toporišič**

Scenografija: **Tomaž Štrucl** in **Sandi Mikluž** za **Estrihe in omete**

Kostumografija: **Neli Štrukelj**

Glasba: **Tibor Mihelič Syed** in **Marko Brdnik**

Koreografija: **Branko Potočan**

Trening plezanja: **Gregor Šeliga - Šeli** in **Marko Brdnik**

Ilustracije: **Nina Bric**

Animacija: **Gregor Balog**

Kompozitiranje, mapiranje in programiranje videoslike: **Luka Dekleva**

Videoprojkcija: **Dušan Ojdanič**

Lektorica: **Mateja Dermelj**

Oblikovanje luči: **Tomaž Štrucl** in **David Cvelbar**

Oblikovanje zvoka: **Silvo Zupančič**

Oblikovanje maske: **Barbara Pavlin**

Vodja predstave: **Urša Červ**

Posebej se zahvaljujemo **Nini Jesih** in **Rudiju Zamanu**.

Premiera: 5. decembra 2013, zgornja dvorana

Lučna mojstra: Matjaž Brišar, David Cvelbar

Tonski mojster: Silvo Zupančič

Asistent tonskega mojstra: Marijan Sajovic

Glasba v predstavi se navdihuje pri treh ljudskih pesmih, *Šla bom na goro visoko*, *Našlā nu wbižala* in *Da gōra Plazina mojā*, ter parafrazira njihove motive.

Bobni in miksanje: Blaž Celarec

Video tehnik: Dušan Ojdanič

Garderoberki: Andreja Kovač, Slavica Janošević

Izdelava kostumov: Marija Boruta, Semka Malovrh, Milojka Furlan, Krojaštvo Rožman

Izdelava klobukov: klobučarstvo Pajk

Izdelava čevljev: čevljarstvo Dreta

Maskerka in frizerka: Nathalie Horvat

Rekviziterja: Dare Kragelj, Gašper Tesner

Odrski mojster: Boris Prevec

Odrski delavci: Samo Gerečnik, Valerij Jeraj, Mitja Strašek, Vlado Tot

Ključavničar: Sandi Mikluš

Mizar: Boštjan Kljakič Kim

Izdelava scenografije: delavnice SMG

Ekonom: Ivan Šikora

Čistilki: Ljubica Letić, Nevzeta Šabić

Matjaž Pograjc

Ženska, ki je hotela biti človek

Pavla Jesih okoli leta 1938 (iz njene zapuščine).

Izvirni greh *Pavle nad prepadom* sega že daleč nazaj, v čas, ko sem v roke dobil knjigo z naslovom *Pozabljena polovica (Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem)*. Tistikrat smo se z latvijskimi kolegi v predstavi *Show your face!* ukvarjali z umazano polpreteklo zgodovino, ko so po drugi svetovni vojni nešteto Latvijcem in Slovencem odvzeli lastnino, dovoljenje za delo, enakopravnost in identiteto, ker si niso hoteli izmaličiti obrazov z režimskim kimanjem tedanji oblasti in so ostali še naprej samosvoji in drugačni. Takrat smo tisoče obrazov nadomestili z enim samim karakterjem, smučarskim kombinezonom triletnega otroka, ki sploh ni imel obraza, imel pa je veliko srce. Prisegel sem, da bom

nekoč pokleknil pred kako pozabljeno žensko iz te skrivnostne knjige, saj menim, da pri ljudeh ne bi smel biti pomemben spol in to, od kod so; pomembno bi moralo biti zvenenje srca in vijuganje pameti, ne pa kdo ima daljšega in kdo večjo hišo.

Ker se sam mučim s plezanjem, je bila Pavla Jesih logična izbira. Potem sem šel v boj z Andrejem E. Skubicem in mu seveda ponudil še Miro Marko Debelak, da bi bilo najino ruvanje za štorijo sočnejše. Na njegovo

srečo in moj mir se je tudi on odločil za Pavlo, in tako bo začetek moje blodnje s praižvedbo Andrejevega teksta končno dobil še svoj konec.

Zame je Pavla resnična legenda, ena tistih, na ramenih katerih stoji poznejši razvoj slovenskega alpinizma in tudi slovenskega filma, poleg plezanja njene druge velike ljubezni. Vsi smo pač dediči prednikov. Res pa je, da bi bili predniki pozabljeni, njihovi dosežki brez pomena, če dediči njihovega izročila ne bi sprejeli, ga razvili in plemenitili – in ga spet predali naslednikom. To je medsebojno, medgeneracijsko zadolževanje in obdarjanje obenem, to seganje v roke, čeprav čez prepade preprirov, vojn in tragedij. Biti vreden prednikov, ne samo tako, da se jih spominjaš, še bolj s tem, da predajaš dediščino naslednikom – to sta bistveno izročilo in pomen Pavle Jesih. Pavla je bila super baba, takšna, da bi se bilo »z njo fajn skregat«. Biti drugačen, pa čeprav nesrečen, je vseeno bolje kot umreti srečen in neumen.

Zgodba o Pavli govori o človeku in ne o ljudstvu. Govori o ednini in ne o množini. Govori o pastirju in ne o ovcah. Predvsem pa ta predstava ni spomenik Pavli. Tega si niti ne bi želela. *Pavla nad prepadom* je spomenik ženski, ki je hotela biti samo človek.

Na sliki Katarina Stegnar, Primož Bezjak; foto Peter Uhan

Andrej Skubic v letnicah

Foto Jože Suhadolnik

1967

Andrej Skubic se tik pred iztekom leta rodi v Ljubljani. Odrašča na Viču.

Sedemdeseta in osemdeseta leta

Že kot fantič piše zgodbe, ki so sprva zelo fantazijsko obarvane.

Ena prvih stvari, ko sem se naučil dovolj dobro pisati črke, je bila ta, da sem nekje pri sedmih letih začel čečkati v zvezek »knjigo« – zgodbo iz džungle med nekimi ljudožerci ali kaj, ne vem, se ni ohranilo. Bil sem precej introvertiran otrok, v zgodbe sem prelival vse, kar mi nekako v življenju ni bilo dostopno. Sredi osnovne šole pustolovščine iz vesolja, v začetku srednje šole že o svojem fenomenalnem heavy metal bendu, s katerim osvajamo svet. Nekje proti koncu faksa se mi je domišljija toliko

umirila, da sem začel pisati bolj zemeljsko. Oziroma se moral začeti bolj spopadati z realnim svetom.

Andrej E. Skubic v intervjuju s Petrom Kolškom za *Delo*, 18. 6. 2012

1982–1986

Obiskuje kemijsko srednjo šolo.

1989

Prva objava kakega njegovega besedila, in sicer v reviji *Mentor*. Tudi v naslednjih letih še objavlja v literarnih revijah.

1994

Na Filozofski fakulteti v Ljubljani diplomira iz slovenistike in anglistike. Po koncu študija nekoliko zanemari pisateljevanje, zato pa se toliko bolj posveča prevajalstvu, sprva tehničnemu.

1995–1996

Odide na jezikovno izpopolnjevanje v Edinburgh. Tako za njegovo prevajalsko kot pisateljsko pot je ta obisk ključen, saj se tam navduši nad vznemirljivimi avtorji (Welsh, Kelman – slednjega še zlasti ceni), ki jih kasneje prevaja, hkrati pa na Škotskem znova začuti potrebo po tem, da bi se pisateljsko izrazil.

1998

Kot asistent se zaposli na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani. Vztraja do leta 2004, nato se vrne med samozaposlene v kulturi.

1999

Izide njegov prvi roman *Grenki med* (DZS), v katerem spremljamo skupino zahodnjaških tujcev, ki v Ljubljani delajo kot prevajalci, in njihovih

slovenskih sodelavcev. Roman je ljubezensko obarvan, prisotna pa je tudi tema multikulturalnosti.

Grenki med sem pisal kot »naturščik«, s književno sceno nisem imel stika, v en sam veliki tekst, ki sem si ga lahko predstavljal mogoče končno objavljenega, sem tlačil vse, kar mi je padlo na pamet – od anekdot iz resničnega življenja do raznih metafizičnih umetničenj in izbruhov domišljije – brez vsakih pretenzij.

Andrej E. Skubic v intervjuju s Petrom Kolškom za *Delo*, 18. 6. 2012

2000

Grenki med mu prinese *Delovo* nagrado kresnik in tudi nagrado za najboljši prvenec.

Dan po prejemu kresnika se poroči: odtlej se podpisuje kot Andrej E. Skubic – inicialka E označuje priimek njegove soproge, Ermenc.

2001

Izide roman *Fužinski bluz* (Študentska založba), ki v obliki notranjih monologov popisuje dan v življenju štirih prebivalcev Fužin, vendar ne kateregakoli, temveč dan nogometne tekme med Jugoslavijo in Slovenijo za uvrstitev na evropsko prvenstvo. Knjiga mu prinese vnovično nominacijo za kresnika. Zaradi obeh romanov, pa tudi denimo prevoda Welshevega *Trainspottinga*, ga literarni kritiki in teoretiki hitro uvrstijo v predalček »urbanih« avtorjev.

Na pobudo Matjaža Pograjca napiše dramo *Pavla nad prepadom*. Decembra jo v Pograjčevi režiji krstno uprizorijo v SMG.

Ta debata o urbani književnosti pred kakšnimi desetimi leti se mi je zdela malo hecna. Moja domišljija se vedno opira na dokaj fizične stvari, s katerimi imam izkušnje, jih slišim, voham, tipam – in čisto slučajno sem pač mestni otrok, odraščal sem med predmestnim naseljem vrstnih hiš in raznimi uličnimi ekscesi alter scene osemdesetih, tako da sem te svoje zaznave še najbolj črpal od tam. Grenki med se dogaja med mojimi prvimi službenimi kolegi na prevajalski agenciji, Fužinski bluz sem pisal po preselitvi v prvo stanovanje na Fužinah.

Andrej E. Skubic v intervjuju s Petrom Kolškom za *Delo*, 18. 6. 2012

2004

S temo *Sociolekti v jezikovni stvarnosti in literarnem delu* doktorira iz slovenske sociolingvistike.

Izide *Norišnica* (Študentska založba), zbirka kratkih zgodb, v kateri prevladujejo junaki z družbenega roba, za razliko od prejšnjih romanov pa avtor v njej občasno preseneti »s svojevrstnim ludizmom, mestoma na meji nadrealističnih postopkov«.

2005

Njegov roman *Fužinski bluz* v dramatizaciji Ane Lasić in režiji Ivane Djilas doživi gledališko praižvedbo v SNG Drama Ljubljana.

Svojo doktorsko disertacijo, v kateri se ukvarja s sociološko razplatenostjo jezika, izda v knjižni obliki pod naslovom *Obrazi jezika* (Študentska založba).

2006

Njegov roman *Popkorn* zmaga na natečaju Cankarjeve založbe za »najboljši roman iz sodobnega življenja« in posledično pri založbi tudi izide. V njem se ukvarja z diplomiranim zgodovinarjem, zdaj »uspešnim« podjetnikom, ki skuša najti svojo nišo v svetu podivjanega turbokapitalizma; razpočeno koruzno zrno postane sijajna metafora za veliki pok in naša raztreščena življenja. Za *Popkorn* prejme Župančičevo nagrado.

Po naravi sem sicer nagnjen k basanju; razmeroma lahko je poetično nakladati in filozofirati; zelo težko pa je napisati zgodbo, ki presune direktno, ker pove točno »tisto«. Fascinirajo me teksti, ki dajejo vtis, da so obvladljivi, da jih prebereš hitro in te vlečejo, te pa potem tako zbegajo, da se moraš k njim vedno znova vračati, češ – kaj hudiča me je to doletelo? Ker tako je tudi v resnici življenje; neznanska zapletenost v neznanski preprostosti in obratno (to je eden od naukov Gertrude Stein). Trudil sem se, da bi napisal tako – jedrnato in ciljajoče na živec. In pa, po možnosti, kritično.

Andrej E. Skubic v intervjuju z Evo Vrbnjak za revijo *Bukla*, december/januar 2006/07

2007

Za prevoda Gertrude Stein in Jamesa Kelmana iz angleščine prejme najvišje slovensko prevajalsko priznanje, Sovretovo nagrado.

2009

Praizvedba njegove prve drame *Neskončni šteti dnevi* (režija Matjaž Latin) v SNG Nova Gorica.

V reviji *Sodobnost* izide njegova druga drama *Hura, Nosferatu*, ki se uvrsti tudi med nominirance za nagrado Slavka Gruma na Tednu slovenske drame v Kranju.

Izide roman *Lahko* (Študentska založba), diptih o usodi dveh neprilagojenih žensk, dveh Agat, katerih zgodbi zaradi neugodnega spleta okoliščin pripeljeta do tragičnega razpleta; dela v eno povezuje značajska povezanost obeh protagonistk z Agato Schwarzkobler in motivom čarovništva, mitom o prvinski sili, ki ruši vse tabuje.

2011

Izide roman *Koliko si moja?* (Študentska založba), »absurdno tragična zgodba«, intimna študija o ljubezni in lastnini, o soočanju z izgubo. V brk

teoretikom, ki so ga uvrščajo med pisce urbane proze, glavnino dogajanja tokrat postavi na podeželje.

Na literarnem festivalu v Ottawi sem imel čast nastopiti s svojim idolom Jamesom Kelmanom in Andreo Levy. Pred nastopom me je prišlo pozdravit več slovenskih izseljencev, ki so prišli poslušat gosta iz domovine. Ko sem se po branju vrnil z odra, pa mi je predstavnica z veleposlaništva prišepnila: »Veš, nihče od njih ni ostal do konca.« Naslednji dan sem izvedel, da je bilo na veleposlaništvu več protestnih klicev in globoko razočaranih vprašanj, zakaj Slovenija v tujino pošilja tako sranje, kje je tukaj predstavljanje lepote naše domovine, itd. Ko je predstavnica z veleposlaništva eni od ogorčenih kanadskih Slovenk omenila, da smo se vsi trije tisti večer na odru pravzaprav odlično ujeli, je dobila odgovor: »Ja, saj tista dva pa tudi nista bila čisto nič boljša.« Še danes sem neizmerno ponosen, da sem izpadel isto sranje kot James Kelman in Andrea Levy. Čeprav se v resnici ne bi upal primerjati z njima.

Andrej Skubic v intervjuju za *Knjigo kresnih priznanj* na portalu Airbeletrina, ur. Manca G. Renko, 22. 6. 2012

2012

Za roman *Koliko si moja?* prejme nagrado Prešernovega sklada in pozneje še svojega drugega kresnika.

2013

Na pobudo Matjaža Pograjca napiše dramo *Pavla nad prepadom*, ki se navdihuje v življenjski zgodbi pionirske alpinistke in podjetnice Pavle Jesih. Decembra jo v Pograjčevi režiji krstno uprizorijo v SMG.

Pripravila T. M.

Na silki Uroš Kaurin, Boris Kos; foto Peter Uhan

Andrej E. Skubic

Pavla in njen prepad

Pavla, verjetno med letoma 1945 in 1948, v času procesov proti njej (iz njene zapuščine).

V začetku oktobra 2012 me je Matjaž Pograjc nagovoril s predlogom, če bi napisal dramo o eni od dveh velikih slovenskih alpinistk prve polovice 20. stoletja – Miri Marko Debelak ali Pavli Jesih. Itak je plezanje način premagovanja sveta, je dejal, in važno je, da bo tekst o eni od teh žensk: ker ti dve sta morali premagati še moške. In sta tudi jih.

Imel sem dva zadržka: prvič, nisem vaje pisati po naročilu; drugič pa, nobeno od imen mi ni pomenilo nič (niti plezanje ne). Prvi zadržek je bil hitro mimo: ni treba biti Plečnik, da vidiš, da se lahko

domišljija sprosti ob ideji, tudi če prvotno ni bila tvoja. Drugega sem premagal po prebiranju obeh biografij: bili sta občudovanja vredni osebnosti, ki si zaslužita pomnik. A za razliko od tri leta mlajše in bolj intelektualno usmerjene Debelakove, ki je zaradi bolezni nesrečno – a ne tragično v aristotelovskem smislu – umrla na vrhu svojih življenjskih moči, me je ob Pavli (naj mi bo dovoljeno, da jo imenujem Pavla: po mesecih brskanja po njenem življenju se mi zdi, da sva postala skoraj cimra, čeprav jaz le njen podnajemnik) pritegnil skoraj filmski detajl: »Poznala je novo politično elito, a ponos ji ni dal, da bi se prilagodila. [...] Živela je skromno, še največ je porabila za krmo golobov na ljubljanskem Starem trgu in za cigarete.«

Najbolj klišejska mogoča podoba, a je resnična. Izziv prav zato, ker je tako klišejska; a obenem zato, ker so v knjigah in revijah dobro dokumentirani njeni alpinistični podvigi v zahtevnih stenah, s katerimi se je uvrščala v vrh sodobnega evropskega alpinizma (sploh ženskega – ta je bil v tridesetih letih pač še zmeraj predvsem moška domena); slabo ali le fragmentarno pa njeni drugi življenjski podvigi, s katerimi se je uvrščala v vrh podjetniške in kulturne elite predvojne

Slovenije. Tisto, kar jo je pahnilo v stanje iz citata zgoraj, je praktično zamolčano in nedostopno.

Pavla Jesih (1901–1976) je bila pred in med drugo svetovno vojno lastnica največje verige kinematografov v Jugoslaviji: začela je s kinom Metropol v Celju (1936), sledil je celjski Union (konec 1937; ne gre ga zamenjevati z ljubljanskim Unionom, katerega najemnik je bil drug lik iz drame, Milan Kham), nato ptujski Royal (danes kino Ptuj) in končno ljubljanski »elitni kino« Matica (od leta 1940; v stavbi današnje Filharmonije), pa še sezonski kino v Dobrni. Kariero je samostojno (po finančnem vložku staršev, v katerih cvetočem trgovskem in mesarskem podjetju je delala dotlej) zastavila kmalu po usodnem padcu v severni steni Velike Mojstrovke, padcu, ki je z zdrobljenim kolonom končal njeno alpinistično zvezdnitvo, začeto leta 1926 s prvenstveno smerjo v Severni triglavski steni. Po letu 1934 se vse do znamenitega vzpona čez Osrednji steber Severne triglavske stene junija 1945, ki je hrbtnica pričujoče drame, ni počutila sposobno, da bi se lotevala vrhunskih prvenstvenih smeri.

Kmalu po začetku iskanja prvih primarnih virov – živih pričevalcev (hvala, Rudi Zaman!) – smo naleteli na prve protislovne vtise: bil sem presenečen, da ima Pavla Jesih še petintrideset let po smrti žive »nasprotnike«. Izjave starih planincev so bile skope: »Mira Marko je bila prava; Pavla je bila bogatunka, ki je plačevala, da jo vozijo v hribe.« In nasprotno: »Kaj bo Mira Marko, ni bila vredna, da Pavli čevlje zaveže.« Največji zvezdnici slovenskih sten se nista ljubili: njun edini skupni vzpon je bil Pavlin prvi; kasneje si je vsaka od njiju posebej prizadevala, da bi goro premagala na čelu naveze. Pač še eno pričevanje o času, ko so si morale ženske utirati pot skozi skeptično moško družbo – ki je njune dosežke spremljala s testosteronskim navijaštvom. *There can be only one.*

A če je njeno teknico, kot rečeno, vzela bolezen (1948), je uspešno podjetnico Pavlo dve leti prej doletel padec bolj krute vrste – v prepad političnih spletk in hinavščine najbližjih. In ta je bil skrivnosten.

Pavla Jesih je izhajala iz premožne družine iz ljubljanske Štepanje vasi. Družinski vložek v kinematografsko podjetje je obilno pomnožila ne le z zvezami, temveč tudi z za tiste čase izjemnim občutkom za film (Kaj ni Boštjan Hladnik ravno v njenem kinu preživel gimnazijskih let in dobil od nje v dar odsluženega Matičinega kinoprojektorja?) in poznavanjem svetovne kinematografije. Kam so

poniknili podatki o tej karieri? V knjigi *Slovenski film, dokumenti in razmišljanja* (1980) enega glavnih akterjev takratnega dogajanja, Franceta Brenka, je omenjena z nekaj skopimi stavki – tudi o tem, kako so po vojni nacionalizirali njene kinematografe, vendar je bil odnos »ljudske oblasti« menda »vsemu navkljub korekten«; a intrigantno so oblastniki »v boju za poddržavljenje kinematografov [...] odnesli prenekatero rano in je bilo njihove posledice čutiti vsaj še leta 1971 na gledališko-filmski akademiji«. Le za kaj je šlo?

Vrsta naključij in povezav (zahvala gre najprej Gorazdu Trušnovcu in Milanu Ljubiću, v zadnjem bistvenem koraku pa Alešu Gabriću) me je pripeljala do ključne informacije: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Fond Okrožno sodišče v Ljubljani, Ko 689/46. Kazenski spis Milana Khama in Pavle Jesih.

Po vrsti prejšnjih skromnih najdb v ljubljanskih in republiških arhivih se je v tem spisu razodela drama plezalke, ki pleza proti prepadu. Po strmenju v to življenjsko gradivo – prijave, ovadbe, zagovore, sodbe, pritožbe, tožbe – je bilo treba le še nekaj strukturnega premisleka, in tragedija je bila tu.

Pavla Jesih je bila ambiciozna, izobražena, podjetna ženska, ki se ni ozirala na družbene pregrade; strupenega jezika, a izjemno empatična; prijateljica škofov in komunistov; ženska, ki se je zavedala svoje moči in jo je bila pripravljena uporabiti za tisto, kar se ji je zdelo prav. Nekoč je bil ta »prav« omogočanje preživetja radikalcem, ki so jih vlačili po kaznilnicah predvojne Jugoslavije; v določenem trenutku je bil ta »prav« preživetje slovenskega naroda in kulture in s tem narodnoosvobodilni boj. Med vojno je izdatno podpirala OF, ilegalce in begunce – skoraj do bankrota svojega podjetja. Potem pa se je znašla v svetu revolucionarjev. Ko sem v Trubarjevem antikvariatu med iskanjem podatkov o Pavli povsem po naključju našel Brenkovo knjigo, sploh nisem imel pojma, da sem dobil v roke izdelek Pavline Nemezis.

France Brenk je bil leta 1945, ko je spoznal Pavlo, star 33 let (Pavla 44). Bil je intelektualec, član OF, med vojno interniran, po kapitulaciji Italije partizan, član Agitpropa in organizator njegove fotosekcije. Po vojni se je z vsem idealizmom in entuziazmom lotil projekta ustanovitve Državnega filmskega podjetja, ki je zanj pomenilo ustanovitev slovenske nacionalne kinematografije. Naloga je bila ambiciozna, saj slovenske filmske produkcije pred drugo svetovno vojno skorajda ni bilo. Filmi kot *V kraljestvu zlatoroga* in *Triglavske strmine* (v obeh je igral tudi

Joža Čop, pri produkciji pa je bistveno sodeloval tudi Kham) pač niso presegle vrednosti kuriozitet. V zvezi s Pavlo in Khamom pa je »nacionalno« na žalost pomenilo predvsem »ne zasebno«.

Ker gre za biografsko dramo, ki zadeva življenje, segajoča vse v današnji čas, želim zlasti poudariti točko dvojne tragičnosti, ki mi je ob povsem fiktivni drami verjetno ne bi bilo treba. Brenk je imel namen, da s pomočjo mehanizmov nacionalne države (Ljudske republike Slovenije) ustanovi slovensko filmsko industrijo. Pri tem ni imel težav z drobnimi lastniki kinematografov, raztresenih po vsej Sloveniji, ki so bili pripravljene podjetja odstopiti za majhno odškodnino in službo v državnem podjetju; težave je imel z dvema največjima igralcema na tem področju, Milanom Khamom in Pavlo Jesih. Onadva sta imela za svoja podjetja lastno vizijo.

Čeprav je Brenk Pavlo v okviru Državnega filmskega podjetja (DFP) najprej angažiral (10. maja 1945 jo je poslal v Trst, naj tam organizira slovensko kinematografijo), jo je že dva tedna kasneje s funkcije odslovil. Pavla – ki je hkrati opazila, da njene kinematografe pri distribuciji sistematično sabotirajo – je sprva sumila, da gre za intrige njenih predvojnih tekmecev; a bilo je hujše. Že z zavestjo, da se nekaj pripravlja, je le mesec in pol po koncu vojne z velikim zaupnikom Jožo Čopom vendarle odšla na legendarno plezarijo v Severno triglavsko steno. Ko sta se po več letih prisilnega životarjenja v Ljubljani odpravljala proti steni, sta oba pričakovala le rekreacijsko plezanje; a za Pavlo je to postal življenjski vzpon. Zaradi zdobljenega kolena več kot deset let ni plezala prvenstvenih smeri; in čeprav je zaradi slabe kondicije po dveh dneh v steni v obupnem vremenu sprva omagala, je nazadnje, kot pravi legenda, »izplezala sama«. Ali ta zadnji del legende drži ali ne (potrdili so ga vsi pričevalci, kljub skepsi privržencev tekmece), niti ni pomembno: a zdi se, kot da ji je ravno občutek ponovne ogroženosti dal tisto kljubovalno moč, da izzove življenje samo.

Vse državne ukrepe proti Pavli Jesih je, kot kaže sodni spis, nedvoumno sprožil France Brenk, ki ni našel drugega načina, kako se znebiti kljubovalnih lastnikov dveh najpomembnejših kinov. Teden dni pred odhodom Pavle in Čopa v Steber je bil pred sodiščem narodne časti zaslišan Kham, ki razen ponavljanja različnih govoric o njenih poslovnih metodah ni želel o Pavli povedati ničesar zares kompromitirajočega. Na zaslišanju Brenk ni bil fizično navzoč; v drami je

v prizor vključen zaradi umetniškega zgoščevanja akcije, saj je bil prav on tisti, ki je 14. julija (le dva tedna po tem, ko sta Pavla in Čop izplezala iz Stebra) proti Pavli in Khamu vložil prijavo, v kateri citira omenjeni zapisnik (zanimivi časi, ko so direktorji raznih umetniških državnih podjetij imeli poljuben dostop do sodnih zaznamkov), vendar ga močno razširja z lastnimi, pikantnejšimi dodatki. Obtožbe so se nanašale na domnevno sodelovanje z okupatorjem med vojno, celo na domnevno simpatiziranje z nemštvom in nacizmom že pred njo. Pavla je bila 31. julija zaslišana, na Khamove opazke se je odzivala z enako mero, Brenkove dodatke pa argumentirano zavrnila in se sklicevala na to, kaj vse je tvegala, ko je pomagala OF); 23. avgusta je sodišče narodne časti – dan pred lastno ukinitvijo – postopek proti njej ustavilo.

A v tem času je spor med Pavlo in Brenkom prešel na novo raven: začela se je odkrito upirati njegovi avtoriteti, še sploh po tem, ko so okrožna sodišča dosodila vračilo njenih zaplenjenih kinov na Štajerskem. Spor je dosegel vrhunec ob državnem neplačevanju cenzorskih projekcij v kinu Matica in zaradi Pavline odločitve, da jih bo kompenzirala s prihodki od dveh komercialnih filmov; Brenk je kot direktor DFP za kazen ustavil dobavo filmov Matici, konec novembra pa je proti Pavli vložil drugo prijavo z bolj ali manj enakimi obtožbami kot štiri mesece prej.

Tokrat je bilo ukrepanje usodnejše: že 7. decembra je sodišče odobrilo predlog, da Matica zaradi preiskave preide pod začasno državno upravo; in ko je bila 19. januarja 1946 začasna uprava dodeljena neposredno Brenkovemu podjetju, se je Pavla znašla na cesti, prepovedali so ji celo vstop v poslovne prostore. To je zadoščalo; naslednjega pol leta se ni premaknilo nič: Pavlo so imeli »v paci«.

Pavla Jesih je bila ambiciozna, izobražena, podjetna ženska, ki se ni ozirala na družbene pregrade; ženska, ki se je zavedala svoje moči in jo je bila pripravljena uporabiti za tisto, kar se ji je zdelo prav.

V tega pol leta se začne padec Pavle Jesih. Vendar se ne ukloni. Plezalski kolega, doktor prava, v novi vladi gospodarski minister (med drugim upravnik Železarne Jesenice, kjer njenemu soplezalcu iz Stebra ponudi napredovanje, ki pa ga Čop zavrne) in po vojni dolgoletni predsednik Planinske zveze Slovenije, se ne zmeni za njene obupne prošnje za pomoč. Zanj se zavzame drug soplezalec, dr. Tominšek, načelnik pravnega oddelka Komisije za upravljanje narodnega premoženja, ki mu uspe zanj dobiti ugodno mnenje neposredno iz vlade LRS; a tudi to ne pomaga dosti. Pavla životari, po malem odprodaja inventar drugih nepremičnin, ki jih ima še na voljo, se tožari za vsako posebej; začuda pa njen primer nikakor ne pride do sojenja.

Po osebnem pričevanju nečaka Josipa Jesiha naj bi se v tistem času Ivan Maček - Matija (kar glede na to, da je Pavla med vojno skrivala in podpirala vodilna vosovca, Milana Apiha in Vita Kraigherja, ni tako nerazumljivo) osebno angažiral pri tem, da bi Pavli priskrbeli funkcijo v vodstvu načrtovanega Triglav filma. Če to drži – in Jesih se pri tem sklicuje na osebne Mačkove izjave vrsto let kasneje –, je precej jasno, zakaj je razlastitev Pavle Jesih – v času, ko je revolucionarna oblast s svojimi sovražniki in »sovražniki« obračunavala bliskovito – potekala v takem tempu, kot je; za to je bil zainteresiran eden najmočnejših ljudi v državi. Pavla je predlog kategorično zavrnila, ker si je želela edinole še naprej voditi svoje podjetje v skladu z lastnimi merili, ne pa postati državni birokrat. Šele tej dokončni zavrnitvi je sledil prelom.

Prvega junija vloži Brenk proti Pavli zadnjo, tokrat najizčrpnjšo prijavo o domnevni medvojni kolaboraciji; že čez pet dni tožilec na sodišče vloži ovadbo, in le mesec dni kasneje, 13. julija, sledi sojenje: Pavla in Kham sta obsojena na zaplembo vsega premoženja. Bliskovit potek, po šestih mesecih zavračevanja! Že septembra sodbo po pritožbah potrdi vrhovno sodišče in Khamu (ne Pavli) naloži še osem mesecev zavora s prisilnim delom (za ta del kazni je bil amnestiran, kasneje pa je dobil celo potrdilo o nekaznovanosti, borčevsko pokojnino in odlikovanje). V vmesnem času pa se DFP razdeli na dva dela, produkcijski Triglav film in distribucijski Viba film. Direktor Brenk – ki v svoji knjigi jasno izrazi nejevoljo – ne dobi nobene funkcije; še več, že 4. julija, še pred začetkom sojenja Pavli in Khamu, proti svoji volji po višjem ukazu odide v zvezni Komite za kinematografijo, tako da sploh ne more biti priča posledicam svojih prijav. Še bolj

zgovorno pa je, da ga isti Komite že januarja 1947 odslovi. Povod za odslovitev so bili domnevno sicer spori glede politike ustanavljanja filmskih šol po Jugoslaviji, vendar je bilo več kot očitno, da Brenk v Sloveniji preprosto ne uživa politične podpore, kakršno je zaradi svojih prizadevanj za slovenski film in nacionalizacijo pričakoval. Ne le da je ob vrnitvi v Slovenijo ugotavljal, da so se njegove razrešitve »podržavljeni kinematografarji« privoščljivo veselili; sklenil je, da so očitno »božji mlini mleli počasi, toda zanesljivo. Greh podržavljenja je greh zoper sv. Duha.« Z zagrenjenostjo opisuje, kako so mu slovenski oblastniki v letu 1947 »po brezposelnem mesecu, ko nihče pod milim bogom ni vedel, kaj bi z menoj počel«, našli službo profesorskega pripravnika na gimnaziji, dokler mu ni bila konec leta vendarle dodeljena sinekura na Akademiji za igralsko umetnost v Ljubljani, daleč od izvršnih funkcij.

Revija *Kino!* je Francetu Brenku pred nedavnim posvetila posebno številko, v kateri so predstavili »neutrudnega in vsestranskega slovenskega filmskega delavca, pionirja, aktivista, organizatorja, funkcionarja, zgodovinarja, literata, publicista, prevajalca, pedagoga in še marsikaj«, zaslužnega za to, da so filmi v slovenskih kinih »podnaslovljeni in ne sinhronizirani« (citirano po članku iz *Dnevnika*). Ampak prav je, da pod tem malim, zlobnim slovenskim soncem žarek obsije tudi Pavlo Jesih, ki je filme podnaslavljal že davno prej. Pavla Jesih se je zamerila, ker je bila samosvoja; France Brenk se je zameril, ker je v zagnanosti za kolektiv vodil stvari na način, zaradi katerega je oblast »odnesla prenekatero rano«, in odtujil najboljše. Ne enemu ne drugemu ni uspelo ustreči volji lokalnega vladarja.

Na Brenkovih pričevanjih, pričevanju Josipa Jesiha in sodnih spisih torej temelji interpretacija spopada, v katerem so se znašli idealistični borec za slovensko kinematografijo, ki je menil, da so v boju za višji cilj dovoljena vsa sredstva; domoljubna in humanistična umetniška podjetnica, ki ni razumela, kako so se časi spremenili; in močnejši mehanizmi zgodovine, ki so z arbitrarnim izkoriščanjem in razkazovanjem svoje moči zmleli oba. Brenk je kot profesor filmske zgodovine vendarle lahko preživel z občutkom, da sledi svojemu poslanstvu; Pavla svoje usode ni mogla preboleti. Vselej si je želela preseči svet in sebe; zdaj so jo premagali drugi. Ne le da so ji vzeli, kar si je s spodobnostjo in inteligenco priborila; oblatili so jo, in to celo ljudje, ki jih je sama ne le fizično, v steni, temveč tudi vsa vojna leta »držala na špagi«. Po zaplembi kapitala je še

nekaj časa brezupno tožila državo za odškodnino; potem je delala kot oskrbnica planinskih koč (na Vršiču in Kredarici), čeprav z oportunističnimi funkcionarji Planinske zveze ni hotela imeti več nikakršnega opravka. Ko se je pogrezala v obup, je bojda z bizarnimi prošnjami nagovarjala mlajšo generacijo planincev, ki pa je niso več osebno poznali in za čudaško starko niso imeli razumevanja. Joža Čop, »bohinjskega plota kol«, je menda kljub zameri, ker je dovolil, da kraj njune zmage poimenujejo Čopov steber, ostal njen prijatelj do konca – tudi v času, ko je v svoje skromno stanovanje na ljubljanskem Gornjem trgu spustila le še redkokoga.

Pavla Jesih, vrhunska alpinistka in filmska poznavalka, svobodomiseln in svobodna soustvarjalka industrije sanj, lastnica najbolj elitnega umetniškega kina v Ljubljani, v katerem je pred razgrajajočo dvorano, polno Erlichovih »stražarjev v viharju«, branila predvajanje sovjetskega filma, neustrašna podpornica preganjanih in obubožanih, je življenje nazadnje končala bolna in sama. Verjela je v človeka, ne v ljudstvo.

Viri:

France Brenk: *Slovenski film. Dokumenti in razmišljanja*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1980.

Evgen Lovšin: »Triglavski steber, Srednji raz, smer Čop-Jesihova«. V: A. Brilej (ur.): *Planinski zbornik 1945*. Ljubljana: Planinsko društvo Slovenije, 1945, str. 157–169.

Marjan Raztresen: »Simbolična vrnitev pod Špik«. V: *Planinski vestnik*, C/11 (2000), str. 472–476.

Tone Strojini: *Zgodovina slovenskega planinstva*. Radovljica: Didakta, 2009, str. 259–261.

Boris Štupar: »Pavla Jesih (1901–1976)«. <http://www.gore-ljudje.net/novosti/62646/>, zadnji dostop 27. 10. 2013.

Neobjavljeni intervju z Josipom Jesihom, 25. 5. 2004, Irena Selišnik.

Dušan Vodeb: »Prava skalaška smer v Severni steni«. V: *Planinski vestnik*, XCV/9 (1995), str. 371–373.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Fond Okrožno sodišče v Ljubljani, Ko 689/46.

Osebna komunikacija z Rudijem Zamanom, Francetom Zupanom, Sergejem Pavlinom, Nino Jesih, Milanom Ljubičem.

Na sliki: Blaž Šef, Katarina Stegnar, foto Peter Uhan

Tomaž Toporišič

Kdo je zplezal in kdo je izplezal Pavlo Jesih

»Nesrečnica je v roki držala plitvo pločevinko in izvešena lovila kapljice, ki so padale čez previs. A kaj, ko se je vsaka kaplja, ki je padla v pločevinko, razpršila. Samo jezik si je ovlažila, pa tako ven se je morala izvesiti. Med tem našim poskusom, da bi Pavlo dobili iz stene, je k izstopu prišel še Jožev nečak, planinski fotograf Jaka Čop.

V tistih štirih dneh in nočeh je Pavla veliko prestala, a je bila tako ponosna in trmasta, da se ni pustila izvleči. Tomaž ji je to zaman priporočal. Vseeno smo še enkrat napeli vrv, tedaj pa se je jela odvezovati. Sprijaznili smo se s tem in skrbeli, da je bila vrv ohlapna. Tako je Pavla, dobro zavarovana, le sama izplezala. Tomaž mi je kasneje rekel, da bi morala biti vsaj še eno noč v steni, da bi jo potem morda lahko izvlekli 'na horuk'.

Zlagal bi se, če bi rekel, da smo Pavlo rešili iz stene. Sama je izplezala, mi smo jo le varovali. [...]

Kronisti in poročevalci so takrat in pozneje veliko pisali o 'tragičnem reševanju' v steni. Nekje sem bral celo litanije udeležencev 'tragičnega reševanja'. Eden izmed ponavljalcev te smeri je pustil list s slavospevom Jožu. O splezalki pa nič ...

V steni ni bilo drame, ta se je za nesrečno Pavlo šele začela. Škoda, da je Pavla v tej humani družbi umrla v žalostnih okoliščinah.«

Starosta slovenskega alpinizma Jože Štolcar je 21. 2. 1986 Pavletu Šeguli poslal pismo, in se v njem skliceval na osmo stran knjige *Gorska reševalna služba pri Planinski zvezi Slovenije, 1912–1982*, v kateri »pišete, naj bi napake in vrzeli popravili. Oglušam se, ker sem na 65. strani prebral, kako je potekalo reševanje Pavle iz stene.« V nadaljevanju je z vso dokumentaristično neposrednostjo in pričevalsko prizadetostjo strnil sodobno, že skoraj tragično, vsekakor pa absurdno groteskno zgodbo o eni najzanimivejših in zamolčanih osebnostih slovenskega alpinizma in kulture v vratolomnih časih premen

med obema vojnama, med drugo svetovno vojno ter tik po njej, Pavli Jesih. To zgodbo desetletje kasneje objavijo *Alpinistični razgledi* in *Planinski vestnik*.

Povod za objavo njegovega pisma v *Planinskem vestniku* je bil gorniški igrani film *Steber*, ki so ga leta 1996 posneli v predelih Severne stene Triglava po scenariju Matjaža Fistravca in Uroša Severja ter pod Fistravčevim režijskim vodstvom, film o drznem vzponu znamenitih slovenskih plezalcev predvojne generacije Pavle Jesih in Joža Čopa. O vzponu, med katerim sta med 26. in 30. junijem 1945, tik po koncu druge svetovne vojne torej, uresničila strastno željo svojih »skalaških« kolegov osvojiti novo smer v tej steni vseh sten ter tako v goro, ki so si jo še pred kratkim lastili nacisti, vrisati slovensko zastavo in simbole.

Planinski vestnik je kot obrazložitev, zakaj objavlja to drugačno, takrat novo videnje vzpona, zapisal:

»V lanski septembrsko-oktobrski številki Alpinističnih razgledov, slovenske revije za alpinizem in športno plezanje, je izšel avtobiografski prispevek alpinista starejše generacije Jožeta Štolcarja o tem, kako je v resnici potekalo reševanje alpinistke Pavle Jesihove iz Centralnega stebra Severne triglavske stene. Avtor je bil pred dobrimi petdesetimi leti med reševalci, ki jih je Joža Čop pripeljal iz Aljaževega doma v Steno, da bi iz nje pomagali njegovi soplezalki. Ta dogodek je imel Jože Štolcar, ki je letošnje zgodnje poletje kot zadnja priča tega dogodka odšel s tega sveta, skrbno shranjen v svojem spominu, vendar o njem dotlej ni nikoli pisal; preveč je bilo drugih, očividcev in takih, ki so to slišali od drugih in popisali tedanjemu času primerno. Pavle Jesih takrat nasploh ni bilo primerno previsoko povzdigovati, saj je bila pripadnica kapitalističnega družbenega reda, ki so ji po drugi svetovni vojni vzeli vse premoženje, čeprav je med vojno vseskozi izdatno pomagala partizanskemu gibanju. Zdaj, ko so o Stebru in obeh plezalcih posneli celovečerni igrani film, ki menda upošteva tudi to izpoved zadnje žive priče, je najbolj prava priložnost, da jo ponatisnemo tudi v Planinskem vestniku. (Op. ur.)«

Očitno se je uredništvu še leta 1996 zdelo potrebno opozoriti na »preveč [...] drugih, očividcev in takih, ki so to [...] popisali tedanjemu času primerno«, in na dejstvo, da si je tudi Štolcar o »resnici o Pavli Jesih in njenem vzponu« upal spregovoriti šele v visoki starosti.

Pavla varovana počiva v steni, verjetno iz obdobja 1928–1935 (iz njene zapuščine).

Še ena zamolčana zgodba iz novejšje zgodovine Slovenije, boste rekli. Gotovo, a zamolčana zgodba, ki je še danes neznana, saj je samo vrh ledene gore zamolčanih zgodb o fenomenu pomembnega ženskega lika slovenske alpinistične, kulturne in civilizacijske zgodovine emancipacije na različnih področjih, od vrhunskega pionirskega alpinizma do vrhunskega kinematografskega in kulturnega podjetništva v petdesetletnem obdobju med dvajsetimi in sedemdesetimi leti prejšnjega stoletja.

Ta zgodba bi zaradi večplastnosti, skrivnostnosti, izzivalnosti, usodnosti prav lahko postala fabula in siže novega romana enega najzanimivejših literarnih peres sodobne slovenske proze Andreja E. Skubica. Toda na srečo, in gledališču v ponos, je postala nova slovenska drama, dramska in gledališka pokrajina, ki jo Skubic naseljuje s temami, liki, tematikami in problematikami, pričevalkami in pričevalci o »stoletju nemira in vojn« (če uporabim terminologijo francoskega filozofa in kritičnega premišljevalca sodobne družbe 20. stoletja Alaina Badiouja).

Rekli boste, je že bilo tako, da Pavle Jesih takrat nasploh ni bilo primerno

previsoko povzdigovati, saj je bila pripadnica kapitalističnega družbenega razreda in so ji po drugi svetovni vojni vzeli vse premoženje, čeprav je med njo vseskozi izdatno pomagala partizanskemu gibanju. Že res, toda cilj le redko opravičuje sredstva, in v primeru Pavle Jesih jih gotovo ni. Kakorkoli že, Skubica (in z njim Matjaža Pograjca kot avtorja zamisli o predstavi, posvečeni ženskim pionirkam alpinizma na Slovenskem) v primeru Pavle Jesih zanima prav izrazita kompleksnost, prepletenost različnih vrhunskosti, hkrati pa tudi izrazita nenaklonjenost usode njenim visokim stremljenjem in ciljem.

Najprej na področju alpinizma, ki ga njen tri leta starejši sodobnik Klement Jug, z vso ostrino in eleganco upodobljen v danes že klasični, a vseeno nekoliko pozabljeni drami Draga Jančarja *Klementov padec* (1988), označi z naslednjim paradoksom:

»Sramota je, da so vse že pred nami preplezali tujci. Mi se moramo dvigniti nadnje. Človek zmore veliko, če hoče. In mi moramo hoteti, če naj postanejo vse naše planine v vsakem ozirju naše. Kdor izmed narodov se zadovolji z majhnim, izgine. Za velike pa ni veličine nikoli dovolj. Jugoslovani smo po številu majhni, zato pa moramo po svojem bistvu postati veliki!«

Pavla Jesih je sledila postulatam, ki so izjemno blizu zgornjemu Klementa Juga. Toda njuni usodi se zelo razlikujeta.

Klement Jug (1898–1924) je bil eden od predvoditeljev slovenskega alpinizma in vodilni alpinist po prvi svetovni vojni. Hkrati pa je bil eden najvidnejših ničejanecv tistega časa, filozof. V slovenskih Alpah je preplezal ogromno prvenstvenih smeri. O svojih vzponih je pisal tudi v *Planinskem vestniku* ter tako poskušal mladino navdušiti za gorništvu.

Z enajstimi leti se je vpisal na gimnazijo, leta 1923 pa je že doktoriral iz filozofije in postal asistent dr. Franceta Vebra na oddelku za filozofijo na ljubljanski Filozofski fakulteti. Zaradi radikalne alpinistične miselnosti so ga velikokrat narobe razumeli, tudi njegov padec in smrt v Severni triglavski steni sta še danes pogosta tema razprav, saj mnogi menijo, da je Klement (domnevno zaradi neuslišane ljubezni) takrat naredil samomor. Njegova osebnost je močno odzvanjala v slovenski literaturi, pri avtorjih vse od Vladimirja Bartola, preko Alojza Rebule, Alojza Gradnika pa do Draga Jančarja.

Za osebnost Pavle Jesih tega ne bi mogli reči. V literaturi se njeno ime zares

očitno pojavi šele z igro Andreja E. Skubica *Pavla nad prepadom* leta 2013, petindvajset let po Jančarjevem *Klementovem padcu*.

Druži pa ju seveda pionirskost, tako na polju alpinizma kot na drugih področjih, na katerih sta se uveljavljala. In pa vzponi in padec. Klementov usodni in vse prej kot Pavlin neusodni leta 1934, padec, o katerem je dnevnik *Jutro* v ponedeljkovi izdaji, 20. avgusta leta 1934, v rubriki Kronika priobčil naslednji spis:

Pavla Jesihova v Leonišču

Ljubljana, 19. avgusta.

Ob 21. je avtotaksi iz Kranjske gore prepeljal ponesrečeno turistko Pavlo Jesihovo v Leonišče, kjer so jo takoj zdravniki vzeli v oskrbo. Z njo je prispel tudi njen spremljevalec Jože Lipovec, ki ji je stal ves čas skrbno in požrtvovalno ob strani ter je bil tudi prvi pri njej, ko je padla.

Kolikor smo mogli izvedeti, se je nesreča zgodila na ta način, da sta odpovedala dva klina in je nato Jesihova padla kakih 25 m globoko ter obležala na polici. Bila je prej v steni popolnoma sigurno zavarovana in je le nesrečnemu slučaju pripisati, da sta se izruvala dva klina. Padec je pa Lipovec k sreči zadržal in preprečil tudi katastrofo in tako je Pavla obležala na polici. Ima poškodovano nogo, ki je najbrž zlomljena v kolenu, drugače pa ni nevarnosti za življenje.

Padec, ki je zaustavil bleščečo alpinistično kariero Pavle Jesih, je botroval odprtju novega polja njenega udejstvovanja, kinematografije. Tudi na tem področju je Pavla Jesih ob Milanu Khamu, lastniku kina Union v Ljubljani in prvega filmskega studia Emona prav tako v Ljubljani, orala ledino in vzpostavila nove standarde. Pri tem je velikokrat naletela na ovire, npr. na Ptuj, ko ji je Prosvetna zveza očitala, da ustanavlja nemčurski kino, jugoslovanska vojska pa je v znamenje protesta celo bojkotirala njen kino, o čemer priča dokument, ki smo ga pridobili s prijaznim posredovanjem Nine Jesih.

Gre za pismo, ki ga je uredništvu časopisa *Jutro* (to je ob otvoritvi kina priobčilo članek z naslovom »Otvoritev nemškega kina v Ptuj«) v znak protesta in s prošnjo po objavi pojasnila poslala Pavla Jesih. Del tega pisma se glasi takole:

»Podpisana Pavla Jesih sem narodna Slovenka, hči v Ljubljani gotovo znanega Jakoba Jesiha, posestnika in trgovca. [...] V nemški društveni hiši v Ptujju je bilo vse že na tem, da spričo današnjih razmer prevzame vodstvo in upravo kina ormoški nemškutar g. Avgust Kreutz, da nisem jaz zaprosila za koncesijo v Ptujju in tako nemško namero preprečila. [...] Notica, ki je izšla v vašem listu, mi je povzročila nedogledno škodo na moji osebni časti in gmotno težko oškodovala moje podjetje v Ptujju ... Vsled te novice je vojaški komandant v Ptujju že izdal prepoved posečanja mojega kina oficirjem in vojaštvu. [...] Ker sem uverjena, da niste imeli namena delati meni škode na časti in imetju, zato prosim, da storjeno krivico popravite, v kolikor se sploh popraviti da. [...] Sicer bom tudi jaz primorana, kakor bi mi bilo to neljubo, si pravnim potom iskati zadoščenja in odškodnine ...«

Tudi drugi dokumenti iz tega časa, npr. ohranjeni dopisi Mestnega kapetanata Ptuj oziroma kar mestnega kapetana o cenzuri in prepovedi celih prizorov iz dokumentarnih in drugih filmov, govorijo o okolju in času dravske banovine v letih pred drugo svetovno vojno, ki sta bila vse prej kot naklonjena svobodnemu podjetništvu in neomejeni distribuciji kakovostnih filmskih stvaritev, kar sta bili poglobitvi vodili podjetnice Pavle Jesih.

Pa vendar ji je France Brenk, takrat direktor slovenskega kinematografskega podjetja in avtor kar treh težkih prijav proti njej in Milanu Khamu, očital prav

---

Časovno in prostorsko izjemno različne dogodke združuje sintetično zastavljen siže fabule o zgodovinskem vzponu Pavle Jesih in Jože Čopa po t. i. Skalaškem stebru leta 1945. Vanj so vpeti vsi drugi prizori in prizorišča, ki se vpenjajo in odpenjajo kot simultani prostori časi ...

to, proti čemur se je borila: nemškutarstvo, sodelovanje s predvojnimi in predvsem sodelovanje z nacističnimi oblastmi, vse »v svrhu« bogatenja.

France Brenk tako v prijavi zapiše:

»Njeni poslovni odnosi z Nemci datirajo že od pred vojne, kar dokazuje, da je svoječasno sklenila najemniško pogodbo za dvorano z zloglasnim mučiteljem Slovencev Skoberne Karlom v Celju. Obtoženka je v predvojni Jugoslaviji uspela dobiti koncesije za 5 kinopodjetij, kar dokazuje, da je bila ozko povezana s tedanjimi režimi, ki so pomagali rušiti narodno edinstvo. [...] Ni se čuditi, da je nekaterim svojih znancev pomagala s pošiljanjem hrane in sličnega [v internacijo, op. ur.] ter se pri tem posluževala svojih zvez z okupatorjem. Ta dejanja ne morejo se upoštevati kakor dejanja pomoči OF in pomaganju pregnanih, niti ne izključujejo njene krivde, da je sklepala zveze z okupatorjem v toliki meri, da je sramotila ugled in čast slovenskega naroda.«

Del povojne oblasti – med njimi še posebej tisti posamezniki, ki so Jesihovo in Khama videli kot kapitalistični prepreki pri graditvi nove kinematografije in vzpostavljanju moči, pa tudi svojih lastnih kariernih uspehov – je torej Pavlo Jesih obtožil, da je izdajalka domovine. To je bilo, milo rečeno, groteskno, toda prva povojna leta so bila obdobje velikih obračunavanj na levici, čistk, dachauskih procesov, ki so vodili v Nagodetov proces. Proces proti Milanu Khamu in Pavli Jesih je bil del tega povojnega obračunavanja, med katerim so nove oblasti velikokrat pometle s čisto nedolžnimi ljudmi, pač v imenu naroda in ideologije socializma.

Andrej E. Skubic se še vedno nekoliko po tabujih dišeče teme Pavle Jesih in povojnih obračunavanj z liberalci in lastniki kapitala loteva s posebno tenkočutnostjo do dokumentarnega gradiva, hkrati pa si v smislu »postmetafikijskega« dramskega pisanja privoščijo izrazito avtorski pristop k fabulam, ki jih obdeluje. To, kar beremo kot dramsko predlogo za krstno postavitve, je nenavadna igra. Po eni strani je brez dvoma zapisana za uprizoritev Matjaža Pograjca in že predvideva določene gledališke postopke oziroma specifičen proces uprizarjanja. Po drugi pa tako kot vsaka dosledna dramska pisava, ki je razmislila svoje lege v gledališču in literaturi, ustvarja izjemno

močne ter sugestivne dramske prostore in čase. Ti so za samo uprizarjanje skorajda zavezujoči, hkrati pa ta skubičevski kronotopos bralcu sugerira posebno resnico o svetu in gledališču. Poglejmo si značilen prizor iz igre:

ČOP skoči prek prepada na nasprotno steno, PAVLA mu sledi. Strmita v višavo na drugi strani. [...]

PAVLA (*se smeji*): Ja, saj sem vedela.

ČOP: Kaj?

PAVLA: Štiri leta si največ na Šmarno goro zlezal, ko si bil med nas zaprt. – Lej, če nisi ti stokrat te stene preplezal ...

ČOP: Kaj, dvestokrat!

PAVLA: ... zdaj, ko jo po štirih letih spet vidiš, bi pa kaj novega potipal. Po štirih letih je vse novo! Sva rekla, da se greva premigat!

ČOP: To se vi ljubljanske srajce premigavate.

PAVLA: Če si ga dve leti na slikah gledal ...

ČOP: Daj, samo povej, če te ne matra. – Glej, tukaj dol se spustiva, čez Turn imava pol urice! Za potipat! Imava še cel popoldan pol do vrha!

PAVLA ga gleda in se smeji.

PAVLA: Fajn te je spet tukaj videt, a veš? Tukaj, doma.

ČOP odloži nahrbtnik, PAVLA prime vrv. ČOP se, zavarovan z vrvjo, začne spuščati po steni navzdol. Mukoma se prebija čez previs. To plezanje se nadaljuje tudi med naslednjim prizorom.

3. PRIZOR

Medtem ko se ČOP spušča po steni na eni strani, na drugi nastopijo KHAM, TOŽILEC in BRENK.

BRENK: Usedite se.

KHAM sede. BRENK in TOŽILEC se sprehajata okrog njega.

TOŽILEC: Vi dosti dobro veste, kaj imate na glavi.

KHAM: Meni je frizer rekel, da je v redu. – Jaz sem delal za OF!

TOŽILEC: Posneli ste *Protikomunistično zborovanje na Kongresnem trgu, Domobransko prisego in Jelendolske žrtve*. Te zadnje ste še v vašem kinu predvajali, da bi sramotili narodnoosvobodilni boj.

Skubic gradi prizore na način sopostavljanja vzporednih realnosti, tako da simultano spremljamo časovno in prostorsko izjemno različne dogodke, združuje pa jih sintetično zastavljen siže fabule o zgodovinskem vzponu Pavle Jesih in Jože Čopa po t. i. Skalaškem stebru leta 1945. V to dramatično utiranje nove smeri v Severni triglavski steni so vpeti vsi drugi prizori in prizorišča, ki se vpenjajo in odpenjajo kot simultani prostori časi: od prostora spominjanja in srečanja stare Pavle in starega Čopa pri Pavli Jesih doma na Gornjem trgu, do že prej omenjenega vzpona in sodnih procesov, pogovorov med protagonisti v obdobju med vojnama in tako naprej. Dokumentaristični prizori so tako vpeti v že skorajda simbolistično sanjsko igro, v kateri kot da bi vse zgodovinske dogodke in pripetljaje videli skozi nekakšen tok zavesti Pavle Jesih.

Rezultat je dramska struktura, ki je neujemljiva in v kateri se govorne ploskve gibljejo na način, ki je nepredvidljiv. Včasih se prekrivajo, včasih zrcalijo druga drugo in se ogledujejo druga v drugi. Drama kot natančen, že skoraj filmičen scenarij za uprizoritev; dramski prostor, ki ga dramatik gradi do zadnje podrobnosti, tako da se zdi, kot da je način uprizoritve samoumeven. Toda hkrati obstaja dramski in miselni prostor, ki ostaja odprt za nove gledališke izzive, za gledalčevo oko, ki bo vsakokrat ugledalo nekoliko drugačno resnico – ali resnice – o Pavli Jesih, alpinizmu, preseganju samega sebe, hkrati pa tudi resnico o ženskah in moških, ki jim je svoboda po drugi svetovni vojna vzela večino tistega, kar so si izborili in za kar so se borili. V imenu napredka, v imenu uničevanja starega, na ruševinah česar bo zraslo novo.

Lahko bi rekli, da se Skubic in Pograjc še enkrat badioujevsko ozirata v 20. stoletje nasilja in vojn, hkrati z nezadržno željo osvojiti novo, na novo najti samega sebe oziroma se redefinirati kot subjekt. Ta njun način je nenavaden, razplaten, dinamičen. Podobno kot je dinamična Lotmanova semiosfera, definirana kot nenehno prestopanje meja, tukaj razumljeno kot osebna in družbena dinamika prelomnih dejanj in prelomnih časov, osredotočena in podana skozi optiko, ki je osebna, nekakšna semiosfera različnih tokov zavesti, ki pa jih vse vodi tisti glavne junakinje drame: Pavle Jesih, za katero se nam za hip zazdi, da o njej vemo vse, toda že naslednji trenutek prestopi meje našega koščka semiosfere nekam čez, na drugo stran.

Na sliki Katarina Stegнар (zgoraj), Boris Kos, Primož Bezjak, Uroš Kaurin, Blaž Šef; foto Peter Uhan

Rudi Zaman

Pavla Jesih, alpinistka

Alpinizem je star komaj dobri dve stoletji, prej bi v stenah lahko srečali le divjega lovca, ki je splezal za gamsom.

Seveda je bil stoletja odnos ljudi do gora posvečen, pa tudi tedanje razmere in oprema jim kakršnegakoli resnega raziskovanja v gorah niso dopuščali.

Pravi alpinizem je dobil krila šele po letu 1900 in vse pomembne stene v Alpah so bile preplezane v petdesetih letih, z nekaj premora zaradi prve in druge svetovne vojne, nedotaknjena je ostala le še Himalaja. Preplezani so bili »zadnji trije problemi Alp«, Eiger, Matterhorn in Grand Jorasses. Tudi Slovenci niso stali križem rok in so se ob boku velikim kmalu zapodili predvsem v domače stene. Velika dejanja slovenskega alpinizma so se rojevala prav v tem obdobju in v naslednjem desetletju, legendarni prvopristopniki so osvajali velike in spoštovanja vredne stene v Alpah. Alpinistke so bile bolj izjema kot pravilo, skoraj nikjer ne zasledimo, da bi vodile kakšno navezo v prvenstveni smeri v zahtevnih stenah. Večinoma so plezale kot druge v navezi s slovitimi plezalc. V naših gorah pa sta leta 1926 začeli izjemno plezalsko pot dve »vražji« ženski, ki sta najpogosteje imeli za seboj v navezi preizkušenega plezalca za družbo in varovanje. Na prizorišče sta stopili Mira Marko Debelak in Pavla Jesih. Dva močna značaja, dva različna značaja, ki sta se združila samo pri prvi predstavi prvenstvene smeri, to je bilo 15. avgusta 1926 v Severni triglavski steni, v prvenstveni varianti skoz Okno. Nihče ne ve, kaj se je po sestopu pletlo v njunih glavah, kaj sta premlevali pozneje, morda sta si želeli sporočiti le »s tabo ne bom nikoli več plezala«. Vsekakor to kaže na njuno značajsko različnost, na njuno različno trmo in morda tudi na različna pogleda na alpinizem, kljub enakim ciljem v stenah.

Naslednji Pavlin uspeh, prvenstvena smer, se je zgodil leto kasneje, julija 1927, v severni steni Debele peči, ki jo je preplezala s prijateljem Miho Potočnikom. V istem letu je nato Pavla nizala eno prvenstveno smer za drugo, najmanj šest v enem poletju, kar je bilo za tisti čas – in je tudi danes – izreden podvig. Poglejmo: poleg omenjenih še severna stena Škrlatice, Levi steber v navezi z

Pavla z družbo na Triglavu, verjetno 1947–1950 (iz njene zapuščine).

Jožo Čopom, Danilom Martelancem in Stanetom Tominškom. Tu naj omenimo še severno steno Jalovca, v kateri sta jo spremljala Joža Čop in Miha Potočnik. Leto kasneje je v isti navezi prvenstveno preplezala še danes zloglasno steno Široke peči nad Martuljkom.

V letu 1929 je imela »samo« dve prvenstveni smeri, v severni steni Tosca, ki se na južno stran prijazno spušča proti Bohinju, ter pomembno smer v Severni triglavski steni, Skalaško, skupaj z Milanom Gostišo. Tu moramo omeniti njeno članstvo v družčini skalašev, Turistovskem klubu, ki je bil ustanovljen februarja leta 1921 kot alternativa osrednjemu društvu SPD, z drugačnim, srčnejšim pogledom na alpinizem.

V letu 1930 se je njen pohod v prvenstvenih smereh nadaljeval v Severni triglavski steni, v Jugovem stebru, takrat še vedno zaznamovanem s padcem in smrtjo dr. Klementa Juga leta 1924. Steber je ohranil prvoprstopnikovo ime, in kar je on začel, sta šest let pozneje dokončala Pavla in Milan Gostiša.

Po štirih letih od svoje prve prvenstvene smeri v Škrлатici se je Pavla julija 1931 s soplezalcem Jožetom Lipovcem lotila Skalaškega stebra, ki je bil ocenjen s peto težavnostno stopnjo, in le nekaj dni kasneje jo najdemo v stebru severne

stene Rakove Špice z Mirkom Kajzeljem in Jožetom Lipovcem. Avgusta istega leta se loti še dveh prvenstvenih smeri severne stene Šit, ki je pravi »zid« nad zatrepom Planice, in skoraj tisočmeterske stene Špika nad Martuljkom, vse z Jožetom Lipovcem.

Pred svojim za alpinizem in tudi sicer usodnim padcem v Veliki Mojstrovki leta 1933 je Pavla prvenstveno splezala še dve smeri: severno steno Travnika in severno steno Rogljice, vrh v grebenu Škrlatice, zopet z Jožetom Lipovcem.

Padec in poškodba sta jo za kar nekaj časa oddaljila od sten in gora. Vmes je prišla še druga svetovna vojna in stene so tudi sicer bolj kot ne samevale. Kmalu po vojni, natančneje 25. junija 1945, sta se Pavla Jesih in Joža Čop srečala na jeseniškem kolodvoru in si ogledovala porušeno mestno jedro. Evgen Lovšin v *Planinskem zborniku* leta 1945 v uvodu v epopejo zapiše: »Stopajmo tiho in pobožno prvokrat po štirih letih po stezicah, z belim peskom posutih, ob šumeči Bistrici, skozi temne gozdove, čez plazove, mimo ogradnic in posek, tja k osrčju Triglavovemu, k Aljaževemu domu v Vratih.

Joža in Pavla sta sedela na omuženih hlodih v bližini šumečega Peričnika. V čast in slavo domačim goram je Joža izpraznil dobršen del steklenice, ki je vsebovala toliko domišljije, dobre volje, zgovornosti in šegavosti, pa tudi želje po trenutni lagodnosti, da je Joža za prvi dan opustil misel na daljšo hojo. Želja po bližnjem pogradu v Aljaževem domu je oba objela. Tam se je šele Joži razvezal jezik. Do polnoči ga ni bilo mogoče ugnati, a zjutraj ga nisi ločil od klade. Spanje pa tako! Kakor, da je plačan v akordu.«

Tako se je Joža z reševalci vrnil na Bambergovo pot proti Plemenicam. Komaj se je pričelo rahlo daniti, se je že začelo reševanje. Pavlo so hoteli potegniti navzgor kar z vrvjo, vendar se je temu uprla in, sicer dobro varovana, izplezala sama.

Tako se je začela veličastna alpinistična zgodba slavnega Čopovega stebra. Bolj in bolj sta se bližala Osrednjemu stebri, ki ju je privabljal v vsej svoji nedolžnosti. Seveda vemo, da zgodba ni tekla gladko, zato morda zopet za hip pogledjmo v Lovšinov zapis. »Joža in Pavla sta nameravala preplezati steno kjerkoli. V začetku sta pohajkovala v Zimmer-Jahnovi smeri, zavila po Zlatorogovih policah v Srednji steber in pogledala v Črni graben. S svojimi zagonetnimi očmi ju je stena že pritegnila k sebi.«

Dan se je že nagnil, ko sta obtičala pod previsom, in Joža se je le s težavo pognal kvišku čezenj, na gladke navpične plošče. Kakšnih petnajst metrov nad Pavlo sta oba ugotovila, da se on ne more vrniti k njej, noč pa je bila tik pred vrati. Začelo je rositi in Joža je ostal na svoji, komajda bi rekli, polički, s katere so mu noge bingljale v Vrata. Naslednji dan so se stvari še bolj zapletale. Pavla je kar trikrat odletela in obvisela v zraku, ko pa ji je le uspelo, sta nadaljevala po krušljivi skali. Stene pa ni in ni hotelo biti konec. Na nekem mestu je Joža celo stopil na Pavlina ramena in tvegala vzpon na previsno streho. K sreči je tam zabil klin, kajti že v naslednjem trenutku je tudi on odletel in obvisel v zraku. Zopet ju je ujela noč. Pribita in privezana sta ob drobnem rosenju zopet ždela v svoji smeri. Po dolgi in mokri noči se je jutro zelo ohladilo, težav pa še zdaleč ni bilo konec. Oglašal se je tudi želodec, in da bi bila smola še večja, je Joži čutara s kavo odzvonila v dolino. Čakala sta, da ju bo rešilo kako okno, kakršno je tisto v Jalovcu, ali kak preprostejši prehod, vendar stena v tej deviški smeri ni ponudila prijazne roke.

Tudi naslednji previs je bil za Pavlo trd oreh in zopet je obvisela v zraku, brez opore in možnosti prijete kakršenkoli oprimek. Takrat je večkrat zanihala, vendar brez uspeha. Misli so ji uhajale na primer k plezalcu Lassu, ki je po padcu v Triglavski steni obvisel in ni mogel doseči oprimkov, nato pa so ga slišali vpiti »ali naj prerežem vrv«. Kmalu zatem je umrl in še pet dni visel v steni, saj reševalci zaradi težkega dostopa niso mogli do njega, nato pa so ga pokopali na dovškem pokopališču. Ob naslednjem nihaju pa je Pavli le uspelo in obtičala je na tisti, za njiju usodni polici. Tam je čakala, da ne bi tvegala novega poleta proti Vratom. Poti nazaj ni bilo in po temeljitem pogovoru sta sklenila, da bo Joža poizkusil sam priti na vrh in pripeljati pomoč. Pavla je tretjo noč v steni prebila sama z vero v Jožo, da bo izplezal in jo potegnil iz

skalnatega objema. Joža je s težkim srcem zapustil Pavlo in se s poslednjimi močmi pomikal navzgor. Če ni bilo stopov ali oprimkov, se je, kakor je sam pripovedoval, kar v meglo uprl. Na Plemenicah sta ga slabila še sneg in dež, a je kljub temu napredoval proti Aljaževemu domu v Vratih.

Ko je prispel tja, je pred vhodom zagledal nosila. Kot načelnik takratne reševalne službe in vodnik je takoj vedel, za kaj gre. Odprl je vrata v dom in dejal: »Jaz sem Joža Čop, koga iščete?« Prasnili so v smeh, vendar je bilo kmalu jasno, da morajo nazaj v steno. Tako se je Joža z reševalci vrnil na Bambergovo pot proti Plemenicam. Na Plemenicah jih je dohitela noč in morali so jo prebedeti v ostankih italijanske vojašnice. Komaj se je pričelo rahlo daniti, se je že začelo reševanje. Pavlo so hoteli potegniti navzgor kar z vrvjo, vendar se je temu uprla in, sicer dobro varovana, izplezala sama.

Mnogo je bilo zapisanega o tej slavni smeri, marsikatera zgodba udeležencev reševanja kaže na Pavlino neomajno voljo.

Pavla Jesih je bila vsekakor vrhunska alpinistka tistega časa, pisala je tudi v *Planinski vestnik*; večina njenih zapisov je v telegrafskem slogu, tu in tam pa vendarle najdemo kakega, v katerem pusti tudi košček svoje duše.

Kronisti pišejo, da je preplezala preko dvajset prvenstvenih smeri in veliko različnih ponovitev. Po Stebru se je njena pot h goram končala, navdušenje nad steno ji je v veliki meri odvzela bitka za njeno drugo veliko ljubezen, kinematografijo. Zapišemo lahko, da je bil Čopov steber njen labodji spev v gorah.

Ves čas po vojni, do smrti, se je zaradi vseh razočaranj branila kakršnihkoli odlikovanj in javne pozornosti. Pokopana je v Ljubljani, na štepanjskem pokopališču. Šele od leta 2000 ima tudi svoje spominsko obeležje na planini Jasenje, med Spodnjim in Zgornjim Martuljkovim slapom, na pragu vedno tako drage ji Martuljške skupine.

Na sliki Barbara Ribnikar, Katarina Stegnar, Maruša Obljak; foto Peter Uhan

Paula Jesih,¹ Milan Gostiša

Jugova smer v severni Triglavski steni

Vstop nekaj metrov desno od snega pri Jugovi spominski plošči. Po travnatem pobočju na zelo široko travnato polico in po njej levo k vstopu kakih 100 m visokega strmega žleba, ki vodi proti desni v kratek žlebič, ki privede poševno na balkonček. Na desni strani se dvigajo viseče gladke plošče, iz katerih je silno težak prestop v mogočen previs. Druge izbire ni tu ...

Ogledujoč po nadaljnji smeri, zagledava v previsu zabit klin; to nenavadno odkritje naju je navdalo z zelo različnimi občutki, kajti instinktivno sva mu takoj priznala Jugovo lastnino. Radovednost naju je gnala h klinu, ker je bilo jasno, da je najbrže tu tisto mesto, raz katero je strmoglavil dr. Klement Jug ...

Klin, ki ga je z večšo roko, na edino možnem mestu v previsu, zabil, bi bil lahko, kljub šestletnemu samevanju, tudi nama v pomoč, toda – tiho sva ga odbila in ga hraniva kot relikvijo in spomin na osamljenega plezalca in vzglednega tovariša ...

Torej klin ni bil, kakor se je domnevalo, vzrok njegovega padca; zvesto mu je služil kot stop in prijem. Z gladkih, visečih plošč je težko prestopil na klin (90-odstotna možnost, da omahne). Stoječ na klinu, si je poiskal nad previsom prijem, kateremu je slepo zaupal, v trenutku pa, ko se je hotel potegniti preko previsa, mu je goljufiva skala prekrižala drzni načrt. Izluščila se je in – omahnil je ...

Osamljen, brez tovariša, vrvi in primernih klinov, se je podal v to težko smer, katero je hotel preplezati. Bodrila ga je ljubezen do naših sten, podkrepila ga je njegova železna volja in sigurnost mu je dala veliko zaupanje v samega sebe. Toda usoda ...

S kako lahkoto bi bil ta drzni plezalec preplezal to mesto, da je imel potrebno opremo in zvestega tovariša, ki je opora vseh opor! ...

---

¹ Čeprav je danes v literaturi in zapisih v rabi ime Pavla Jesih, se je sama vse življenje podpisovala kot Paula.

Triglavska stena, kot jo je leta 1925 posnela Pavla (iz njene zapuščine).

Od omenjenega balkončka sva prečkala po gladki plošči do previsa (zelo nerodno mesto!), tu zabila dva klina, enega na mestu, kjer sva izbila Jugovega, drugega skoraj meter višje, ki nama je nudil s karabinerjem izboren prijem (karabinerje sva vzela s seboj – klina pa sta ostala v previsu). Nad previsom je prodnata viseča streha, ki ima v ozadju dve votlini. Od prve votline sva najprej poizkusila na levi strani po gladkih ploščah. Manjkalo je samo kak dober meter do bohotno se režeče travnate zareze levo ob ploščah, ki bi pa najbrže tudi ne pripeljala na zaželjeni cilj »nad plošče«, ker se izgubi v previsu, ampak samo nekaj metrov višje. Po neuspelem poizkusu sva pustila v ploščah klin s karabinerjem (ker se klin ni dal izruvat in karabiner ne odpreti) in se obrnila na desno mimo druge votline po ozki polički na grebenček ter čez par previsov na položnejši teren. Nato v vijugah po zelo strmi odprti steni z dobrimi prijemi do odloma, od katerega vodi ozka, gladka in proti koncu strmo viseča polička, ki se konča na grebenčku pod velikim previsom brez prijemov (ekspozicija velika, ker ni pripravnega mesta za klin).

Preko tega na visečo ploščo, ki vede pod ogromne rjave skale. Na levi strani teh skal v strm žlebič z dobrimi oprijemi, ki privede do velike odpočene skale – izborna mesto za varovanje; dalje po žlebiču na velik balkon in po navpičnem grebenu do luknje. Nato levo traverza in desno po kaminu na greben – do gladkih plošč.

Po ploščah proti levi navzgor za veliko lusko in v vijugi na strme, popolnoma gladke plošče (značilno!).

Sledi skrajno težka traverza proti levi, čez previs v žleb (klin ostal v steni) do konca žleba ter skozi malo okence, ki je zagvozdено s skalo. Izstop na prodnato pobočje ter dalje na grebenček, ki se, večkrat presekan, parkrat prikaže za kratek odmor (piramida).

Po krušljivem terenu se prečka levo, nato desno do žleba z dobrimi oprijemi, v katerem hitro pridobivaš višino. Žleb pripelje na grebenček, odkjer te vodi krušljiva polica v krušljiv, v začetku položen, proti koncu precej strm žleb. Koncem žleba malo okno, ter skozi do ogromnega kompleksa visečih plošč. Tu bivak in piramida.

Od bivaka levo na drugo stran v žlebič, po njem, nato preko in po grebenčku par metrov do gladkih plošč. Od tu doli v prodnat žleb in dalje po žlebu do

vznožja karakterističnih gladkih plošč, na katerih zgornjem delu se nahaja markantna, gosposvetskemu stolu podobna pečina. Ob levem robu teh plošč navzgor in proti levi do snežišča. Na nasprotno stran snega po edini polici levo do izstopne stene. Dalje navpično po zelo strmi, mestoma previsni steni, do gladkega žleba, po katerem se gvozdi in ki pripelje na vrh stolpa, s katerega je vidno še drugo snežišče na desni v kotlini. Na istem se nahaja lepo zvita italijanska pelerina, ki je pa iz previdnosti nisva vzela s seboj. Z vrha tega stolpa prestop na levi strani na poličko, ki pelje zmerno strmo do snežišča. Ta polica se odlikuje po izredni krušljivosti. Proti koncu police na desno na snežišče, ki te pripelje čez Plemenice na Bambergovo pot. (Izstopna piramida na tej poti!)

Stena, 700–800 m visoka, je v prvih treh četrтинah izredno strma. Posebno težavna mesta – in teh je veliko – tvorijo plošče, ki se vrstijo od časa do časa druga za drugo in so edinstvene v tem delu stene.

Plezala sva okoli 16 ur.

Planinski vestnik, XXX/11 (1. 11. 1930), str. 243–246.

Na sliki: Maruša Oblak, Boris Kos, Uroš Kaurin, Barbara Ribnikar, Primož Bezjak, Katarina Stegnar, Blež Šef, foto Peter Uhan

Na kratko o zgodovinskih protagonistih

PAVLA JESIH (1901-1976) – slovenska alpinistka in filmska podjetnica.

Kot predana članica Turistovskega kluba Skala je prvi vzpon opravila 5. avgusta leta 1926, skupaj z Miro Marko Debelak, dr. Stanetom Tominškom in Tonetom Guerro v Severni triglavski steni s težavno prvenstveno varianto skozi Okno med dolgo in kratko Nemško smerjo. Med letoma 1926 in 1933 je opravila kar osemnajst prvenstvenih vzponov, večinoma prva v navezi; največ je plezala z Jožo Čopom, Stanetom Tominškom, Milanom Gostišo in Jožetom Lipovcem.

Ta sijajni alpinistični niz je leta 1934 prekinila huda nesreča v steni Velike Mojstrovke, ko sta se ji izdrla dva klina, s katerima se je varovala, da si je ob padcu kakih trideset metrov globoko zdrobila koleno in dobila resne notranje poškodbe.

Na zahtevno plezarijo se je spet podala med 26. in 30. junijem 1945 z Jožo Čopom v Osrednji (danes Čopov) steber Severne triglavske stene. Med izredno zahtevnim vzponom v težavnih razmerah je Pavla najprej obtičala, nato pa ob varovanju reševalcev izplezala sama. Tudi to smer, ki je še vedno trd oreh in preskusni kamen za vsakega alpinista, sta z Jožo preplezala prvenstveno. Potlej se je njena plezalna pot končala, saj je morala vse več moči usmerjati v bitko za svojo drugo veliko ljubezen, kinematografijo.

Tej se je – sprva s finančno pomočjo staršev, ki so imeli v lasti trgovsko-mesarsko podjetje, v katerem je delala dotlej – posvetila zlasti po nesreči v Veliki Mojstrovki. Z odločnostjo in podjetniškim duhom ji je kmalu uspelo vzpostaviti cvetoče filmsko podjetje in pred drugo svetovno vojno je bila lastnica največje verige kinematografov v Jugoslaviji: kinov Metropol in Union v Celju, Royal na Ptuj, ljubljanskega »elitnega kina« Matica (v stavbi današnje Filharmonije) in sezonskega kina v Dobrni.

Čeprav je med vojno sodelovala z Osvobodilno fronto, so jo povojne oblasti, ki so gradile svojo filmsko-propagandno mrežo, obdolžile

sodelovanja z okupatorjem ter jo razlastile. Ponujenega mesta v svojem nekdanjem podjetju ni sprejela, raje se je preživljala kot oskrbnica gorskih koč.

Ves čas po vojni se je vse do svoje smrti branila vsakršnih odlikovanj in javne pozornosti. Pokopana je v Ljubljani, na štepanjskem pokopališču. Šele leta 2000 so ji na planini Jasenje, med Spodnjim in Zgornjim Martuljkovim slapom, postavili spominsko obeležje.

HELMUT BREINER, Gaufilmleiter – glavni filmski distributer po okupiranih okrožjih. Sedež je imel v Trstu, pokrival pa je tudi Ljubljano.

FRANCE BRENK (1912–1990) – filmski zgodovinar in aktivist, publicist in pedagog. Pred drugo svetovno vojno se je ukvarjal z gledališko in filmsko kritiko in napisal nekaj gledaliških iger, po osvoboditvi pa je bil dejaven zlasti kot eden najvidnejših organizatorjev slovenske in jugoslovanske kinematografije; že maja 1945 je denimo postal direktor slovenske direkcije Državnega filmskega podjetja. Prizadeval si je za oblikovanje posameznih nacionalnih kinematografij v okviru Jugoslavije in se boril proti filmski centralizaciji. Med letoma 1947 in 1971 je kot izredni profesor predaval zgodovino filma na AGRFT v Ljubljani, se ukvarjal s kritiko in znanstvenoraziskovalnim delom.

JOŽA ČOP (1893–1975) – eden vodilnih slovenskih alpinistov vseh časov, gorski reševalec in železar. Preplezal je večino pomembnih smeri v naših gorah, od tega 24 prvenstvenih. Plezal je večinoma v Julijcih, pa tudi v Zahodnih Alpah, na Durmitorju, Matterhornu, Weisshornu, Zinalrothornu, Mont Blancu, La Meije, v Dolomitih, Wiesbachornu, Dachsteinu, Grossglocknerju, celo v albanskih gorah, najraje pa v Severni triglavski steni, po kateri se je vzpel več kot tristokrat. Smer, ki sta jo leta 1945 premagala s Pavlo Jesih in se imenuje po njem, še vedno velja za najtežavnejši problem triglavskega masiva. Nastopil je v filmih *V kraljestvu zlatoroga* in *Triglavske strmine* in je prvi planinec, ki je za življenjsko delo dobil Bloudkovo nagrado (1970).

MIRA MARKO DEBELAK - DERŽAJ (1904-1948) – alpinistka in publicistka. Ob Pavli Jesih vodilna slovenska in evropska alpinistka dvajsetih in tridesetih let dvajsetega stoletja, članica Turistovskega kluba Skala. Krščena je bila za Miro, vendar se je je že zgodaj prijel vzdevek Marko in v gorniških krogih so jo najpogosteje klicali le po njem. Največkrat je, tako kot Pavla, plezala prva v navezi, kar je bilo tedaj za žensko izjemna redkost. Med njene najvidnejše plezalne dosežke sodita prvenstvena vzpona v severni steni Špika leta 1926 (v navezi s Stanetom Tominškom) in leta 1937 v steni Ben Nevisa na Škotskem (Slovenska smer; skupaj z Edom Deržajem). Pomemben pečat je pustila tudi kot publicistka (bila je med redkimi slovenskimi avtorji, ki so objavljali tudi v tuji planinski periodiki), raziskovalka izročila, predavateljica in prevajalka.

Gorniki, kot jih je okoli leta 1924 v objektiv ujeta Pavla Jesih (iz njene zapuščine).

MILAN KHAM – član znane ljubljanske trgovske družine, pred vojno lastnik kina Union v Ljubljani (od 1935) in (skupaj s Prosvetno zvezo) ustanovitelj podjetja Emona film (1939), namenjenega za distribucijo, podnaslavljanje in snemanje filmov. Bil je tudi dolgoletni tajnik Turistovskega kluba Skala in je skupaj s klubskimi kolegi sodeloval pri snemanju prvega slovenskega celovečerca *V kraljestvu zlatoroga* – bil je producent in organizator, pa tudi lastnik kamere. Povojne komunistične oblasti, ki so v filmu videle pomembno propagandno sredstvo, za katero pa so potrebovale tehnično opremo, so Emona film nacionalizirale, Milana Khama pa zaprle (pozneje je bil rehabilitiran).

IVAN MAČEK - MATIJA (1908-1993) – visok slovenski politik. Leta 1930 vstopil v komunistično partijo in se polagoma vzpenjal po hierarhični lestvici. Med drugo svetovno vojno je že opravljal vodilne politične in vojaške funkcije – postal je politični komisar v poveljstvu slovenskih partizanskih čet, leta 1944 pa načelnik Ozne (Oddelka za zaščito naroda) za Slovenijo. Po osvoboditvi je bil minister za notranje zadeve (1946), podpredsednik vlade Ljudske republike Slovenije (1946–1953), član jugoslovanske vlade (1953–1958) in predsednik skupščine Socialistične republike Slovenije (1963–1967), ob tem pa je opravljal še druge visoke funkcije. Njegovo ime se pogosto pojavlja v povezavi s povojnimi zunajsodnimi poboji.

LJUBA PRENNER (1906-1977) – odvetnica in pisateljica. Tako po neposrednosti kot po značilni moški držji in videzu izredno samosvoja osebnost. Med vojno je aktivno sodelovala z Osvobodilno fronto, vendar so jo leta 1942 zaradi liberalnih idej izključili tako iz OF kot iz Komunistične partije Slovenije. Tudi po vojni je bila zaradi nestrinjanja z oblastmi tri leta zaprta. Kot odvetnica je bila pogosto zagovornica obtoženih, ki so bili neredko le grešni kozli čistk in drugih oblastniških spletk. Ob uspešni odvetniški karieri je Prennerjeva gojila tudi pisateljsko. V svojih delih je obravnavala zlasti stisko malega človeka, ki se mora uklanjati družbenim normam in pričakovanjem, vendar uradna literarna zgodovina nanjo večidel pozablja, čeprav je med drugim avtorica prvega slovenskega kriminalnega romana *Neznani storilec*, ki je bil v času izida velika uspešnica.

TOMAŽ RAVHEKAR – slovenski alpinist in gorski reševalec, član Turistovskega kluba Skala. Ob Janezu Gorjancu in Joži Štolcarju eden od reševalcev, ki so prihiteli na pomoč Pavli Jesih, ko je med vzponom po Osrednjem (danes Čopovem) stebru obtičala v steni (nazadnje je ob varovanju izplezala sama). Skupaj s Pavlom Lukmanom leta 1932 prvenstveno preplezal Slovensko smer v Severni triglavski steni.

SKALAŠI – ime se nanaša na člane Turistovskega kluba Skala (*turist* v pomenu človeka, ki hodi v gore, ki torej opravlja gorske *ture*), ki je bil ustanovljen 2. februarja 1921. Veljal je za vzgojno organizacijo, ki se je ukvarjala z nadvse različnimi dejavnostmi, od markiranja (prav skalaši so poenotili markacije v znake, kakršne poznamo danes, belo piko v rdečem krogu), plezalne šole, plezalnih vzponov pa vse do smučanja (Skala je postala pomemben smučarski klub in je zelo pripomogla k današnji priljubljenosti smučanja v Sloveniji), sankanja, fotografiranja in izdajanja knjig. Prizadevanja kluba so odločilno vplivala na razvoj slovenskega gorništvā, smučanja, smučarskih skokov, alpinizma, postavljanja bivakov, fotografije, filma, krajevnega imenoslovja in publicistike, postavila so temelje sodobnim pogledom na alpinizem, na gorniško kulturo in etiko, ter navsezadnje pripomogla k mednarodni uveljavitvi slovenskega gorništvā. Delovanje kluba so med drugim močno zaznamovali politik in publicist dr. Henrik Tuma, filozof dr. Klement Jug, slikar in umetnik Edo Deržaj in legendarni Joža Čop. Leta 1940 se je Turistovski klub Skala preimenoval v Alpinistični klub Skala, med drugo svetovno vojno pa je prenehal delovati.

Pripravila T. T. in T. M.

Slovensko mladinsko gledališče
Vilharjeva 11, 1000 Ljubljana
Tel.: + 386 (0)1 3004 900
Faks: + 386 (0)1 3004 901
E-naslov: info@mladinsko-gl.si
www.mladinsko.com

Svet SMG:

Slavko Slak – predsednik, Breda Brezovar Papež, Uroš Kaurin,
Semira Osmanagić, Ana Železnik

Strokovni svet SMG:

dr. Svetlana Slapšak – predsednica, mag. Neda R. Bric,
Tomaž Gubenšek, Željko Hrs

Direktorica in umetniški vodja: Uršula Cetinski
01 3004 905 | ursula.cetinski@mladinsko-gl.si

Pomočnik direktorice za poslovanje: Tibor Mihelič Syed
01 3004 906 | tibor.mihelic@mladinsko-gl.si

Režiserja: Matjaž Pograjc, Vito Taufer

Dramaturg: dr. Tomaž Toporišič
01 3004 916 | tomaz.toporisic@mladinsko-gl.si

Vodja marketinga: Tadeja Pungerčar
01 3004 908 | tadeja.pungercar@mladinsko-gl.si

Lektorica: Mateja Dermelj

01 3004 918 | mateja.dermelj@mladinsko-gl.si

Strokovna sodelavka: Tina Malič

01 3004 917 | tina.malic@mladinsko-gl.si

Tehnični vodja: Dušan Kohek

01 3004 909 | dusan.kohek@mladinsko-gl.si

Vodja projektov: Dušan Pernat

01 3004 907 | dusan.pernat@mladinsko-gl.si

Vodja koordinacije programa: Vitomir Obal

01 3004 919 | vitomir.obal@mladinsko-gl.si

Tajnica gledališča: Lidija Čeferin

01 3004 900 | info@mladinsko-gl.si

Računovodkinja: Mateja Turk

01 3004 903 | mateja.turk@mladinsko-gl.si

Knjigovodkinja: Tina Matajč

01 3004 904 | tina.matajc@mladinsko-gl.si

Prodaja vstopnic: Gabrijela Bernot

01 425 33 12 | smg.blagajna@siol.net

Predstava je nastala s podporo Ministrstva za kulturo RS.

Ustanoviteljica Slovenskega mladinskega gledališča je

Mestna občina Ljubljana.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

Mestna občina
Ljubljana

Medijski pokrovitelj uprizoritve je Val 202.

Prodaja vstopnic

v Prodajni galeriji

Trg francoske revolucije 5, 1000 Ljubljana
od ponedeljka do petka med 12.00 in 17.30
ob sobotah med 10.00 in 13.00

01 425 33 12

možnost plačila s plačilnimi karticami BA Maestro, American Express,
Eurocard in Karanta

pri gledališki blagajni

Vilharjeva 11, 1000 Ljubljana
01 3004 902
uro pred začetkom predstave

na spletu

www.mladinsko.com

nakup vstopnic s popusti prek spleta ni mogoč

Gledališki list Slovenskega mladinskega gledališča – sezona 2013/2014

Številka 2

December 2013

Izide ob vsaki premieri

Izdalo Slovensko mladinsko gledališče

Za izdajatelja Uršula Cetinski

© Vse pravice pridržane

Uredništvo: Uršula Cetinski, Mateja Dermelj, Tina Malič, Tomaž Toporišič

To številko uredil: Tomaž Toporišič

Lektorica: Mateja Dermelj

Redaktorica: Tina Malič

Oblikovanje: Luka Cimolini

Tisk: Collegium Graphicum, d. o. o., Ljubljana

Naklada: 700 izvodov

Slovensko mladinsko gledališče
Vilharjeva 11, 1000 Ljubljana

ISSN 2232-2019